

AZ ÉRTŐL AZ ÓCEÁNIG

Cselényi László: *Az értől a Csendes-óceánig avagy kő-országból is látni a tengert*

„Nem könnyű dolog az embernek szembenézni a saját múltjával. Különösen nem könnyű a cseh/szlovákiai-felvidéki magyarnak szembenézni az elmúlt ötven esztendejével. S ugyanakkor: fölemelő és megrendítő dolog az embernek találkozni a saját múltjával. E két, egymásnak csak látszólag ellentmondó érzés jut az eszembe a Madách-Posonium következő számadás-jellegű kiadványát, az *Irodalmi Szemle antológia 1958–2004* című kötetet forgatva az idei könyvhéten. Igen, a mi személyes múltunk és történetünk van belekódolva ebbe az izgalmas gyűjteménybe, s ezen belül, ha már ilyen sajtóságos szubjektív Naplót és memoárt írok, az én személyes irodalmi múltam és történetem is.” Ezekkel az egyszerre tárgyyszerű és személyes mondatokkal kezdődik Cselényi László gyűjteményes kötetének egyik írása (*Matuzsálemi kor? Válogatott Irodalmi Szemle*). S ezek a mondatok – a szerző kedvelt szófordulatával élve – mint cseppben a tenger, hű kifejezői saját könyvének is.

Cselényi László könyve ugyanis mindenekelőtt szintén „izgalmas gyűjtemény”. Az 1964 és 2010 közötti időszak rövidprózai írásainak gyűjteménye; nagyon vegyes műfajú és nagyon vegyes hangvételű írásokból készített összeállítás. A címlapon négyféle műfaji meghatározás (napló, memoár, interjú, útirajz) szerepel. A könyvben azután, ennek megfelelően, következnek is egymás után, látszólag különösebb rendszer vagy szabályozottság nélkül, a gőmörpanyiti gyermekkorra való visszaemlékezések, a pelsőci-párizsi utazás és az amerikai látogatás élményei, napi aktualitású könyves rendezvényekhez, írói találkozásokhoz és új kötetek megjelenéséhez kapcsolódó beszámolók, politikai-történelmi állásfoglalások és füstölgések, recenziók, esszék és művészettörténeti fejtegetések s leginkább a saját élet és pálya alakulástörténetét áttekintő és értékelő vallomások és műhelybeszélések.

Cselényi László ez esetben is kedvelt írói és szerkesztői gyakorlatát követi: spirálszerűen építkezik, afféle rendhagyó montázst készít saját élet-

eseményeiből és munkásságából. Ezt tette korábban költői gyakorlatában is. Saját bevallása szerint van körülbelül hatezer verssornyi mondandója; verseskötetei ennek a hatezer sornak a különféle variációi. A variációk száma a végtelenségig bővíthető lenne, de az ilyesfajta bővítés egy idő után magának az alkotónak a számára válik érdektelenné. 1989 után Cselényi fel is hagyta a versírással, hogy sajátos avantgárd vagy posztavantgárd költészetének eredményeit végül még egyszer és utoljára egy nagy ívű szintézisműben, az *Aleatóriában* összegezze. Pályáján körülbelül ettől az időtől fogva kerül előtérbe a prózaformában történő számvetés igénye; egy nagyszabású szintézismű megírásának a terve. Mostani könyvében pontosan végig is követhető e terv formálódásának és az ismételt Nagy Mű szinte észrevétlen megszületésének a folyamata. A kezdeti elképzelés egy trilógia megteremtése, melynek első kötete az úgynevezett gömöri, a második az úgynevezett pozsonyi vagy dunatáji problematika – ismét a szerző meghatározását idézve – „szöveggé szublimálása” (*Danubia Sacra*), a harmadik pedig a párizsi út és, úgymond, „az erre vonatkozó virtuális, gondolati, irodalmi kalandozásaim” (*Kő-ország fia Amerikában*) feldolgozása. Csak az első két könyv elkészülte után – elsősorban egy újabb franciaországi utazás meghiúsulásának, ugyanakkor egy amerikai út megvalósulásának a következtében – fogalmazódik meg egy, az *Aleatóriához* hasonló szerkezetű, „négyzólamú” prózai szintézismű megírásának a terve, „a költészetben kipróbált ötletet kipróbálni prózában is” (*Józan reggel*). E terv megvalósítása-megvalósulása a mostani könyv, mely – időben és térben, műfajban és hangvételben merészen kalandozva – elvezet az „értől” (a szűkebb világtól) az „óceánig” (a tágabb világig).

S még valami. Talán a legfontosabb. Éppen a legutoljára említett hangvétel kapcsán. A sokszólamúság ellenére Cselényi László könyvét mindvégig áthatja valami nehezen megfogható és nehezen megfogalmazható általános érzet vagy hangűtés. Legyen szó történelemről vagy politikáról, irodalomról vagy művészetről, gyermekkorról vagy öre-

gedésről, sikerről vagy kudarcról, a sorok mögött mindvégig – hol kimondva, hol kimondatlanul – ott bujkál valami hiányérzetből fakadó feszültség, amit talán legpontosabban az elégedetlenség keserűségének lehet nevezni. Hiába a több tucat könyv, a több száz vers, kritika, esszé, hiába az elismerések és a díjak, a szerzőről még életében elkészült átfogó monográfia és pályakép (Bónus Tibor és Pomogáts Béla munkája), a sok értő tanulmány (elsősorban Csehy Zoltán, Mekis János és H. Nagy Péter írásai), mégis mindegyre egyszerre szól meg benne a dacos szembeszegülésnek, a különállás vállalásának s az e szembeszegülés és különállás nyomán tapasztalt elégedetlenségnek a hangja. Egy helyütt felidézi azt az esetet, amikor egyik tanítványa, Tóth Lászlóra hivatkozva azt állítja, hogy a szlovákiai magyar irodalomban mindig is az történt, amit Tózsér Árpád akart és meghatározott. „Én akkor kénytelen voltam ellentmondani – mondja öntudatosan az akkori előadó –, mert rám ez nem vonatkozik. Én mindig mást tettem, mint amit Tózsér javasolt. Árpád is igazolta, hogy ez valóban így van. Lehet, hogy azért lettem avangárd költő, mert mást javasoltak nekem, és ez engem min-

dig kihozott a sodromból.” (*Gyalog és kerékpáron, a Parnasszusra*) Ezt követően azután meglepődve és értetlenül tapasztalja, hogy őt magát rendre magányosnak, a költészetét meg egyszerűen érthetetlennek minősítik. A vele szemben alkotó művészként megfogalmazott vádakra egy 1992-es interjújában a következőképpen reagál: „Az, hogy valaki magányos vagy nem, relatív dolog. Ez a költészet nem csak azért »magányos«, mert »érthetetlen«, hanem leginkább azért, mert minél kisebb és elszigeteltebb helyen van az ember (például csehszlovákiai magyar terepen), annál magányosabb. Uramisten! Ki figyeli az egyetemes magyar irodalomban, hogy éppen Pozsonyban születik valami, amire talán érdemes lenne odafigyelni, amikor annyi mindenre oda kell figyelni.” (*Acetilén ágyak. Díjakkal és díjtalanul*) Cselényi László nyugodt lehet. A gazdag életút és a tekintélyt érdemlő életmű ismeretében és az immáron a két meghatározó műfajban megalkotott Nagy Mű megszületését követően, nagyon is sokan vannak, akik odafigyelnek arra, „hogy éppen Pozsonyban születik valami”.

(*Madách-Posonium, Pozsony/Bratislava, 2010*)

Hegyiné Deák Mari